

ÖZNELERİN GÖZÜNDEN VE DİLİNDEN AİLENİN TOPLUMSAL OLARAK İNŞASINA FENOMONOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Oğuzhan PEHLİVAN¹

ÖZ

Öznenin aile tanımı normlar ya da yasalar ile ifade edilen aile tanımından farklı olabilmekte; bu durum da ailenin araştırma nesnesi olarak kabulünde bir takım sıkıntılar yaratabilmektedir. Bu araştırmada, her özne için farklı bir aile tanımı olabileceği savından hareketle, ailenin temel karakteristiği bireyin yaşadığı gerçek zaman ve mekânda, bireyin öznelere ve nesnelere verdiği anlam üzerine inşa ettiğini göstermek hedeflenmiştir.

Araştırmada, öznelerin zaman, mekân, yapmış oldukları olaylar ve geçmişleriyle olan ilişkileri temelinde gelişen, derinliklerdeki anlamı sorgulayan, fenomenolojik bir bakış açısıyla nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. Ankara ve İzmir kent ve kırsalından seçilen kırk altı kişiyle yüz yüze mülakat yapılmıştır.

Araştırma sonucunda özne merkezli ailenin, bireyin akrabalık sistemi içerisinde, kendi dünya algısı etrafında inşa edildiği; yaş ve medeni durum değişikliklerinin bu sınırların inşasında rol oynadığı; "senin ailen" ve "benim ailem" tanımlarının bireylerin, gündelik hayat deneyimleri ile birlikte sosyal inşa sürecinde "bizim ailemiz" kavramı içerisindeki bireylere dönüştüğü saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Ailenin Anlamı, Aile Üyeleri, Aile İlişkileri, Akrabalık, Sosyal İnşacılık.

¹ Doktor.

A PHENOMONOLOGICAL APPROACH FROM SUBJECT'S EYES AND LANGUAGE TO THE SOCIAL CONSTRUCTION OF FAMILY

ABSTRACT

The family description of the subject may be different from the norm or the family definition expressed by the law; and this situation can create some troubles in accepting the family as a research object. In this research, moving with thesis of having a different family definition for each subject, it is aimed to show that the basic characteristic of the family is built on the real time and space that the individual lives, on the meaning that the individual gives to the subjects and the objects.

A qualitative analysis method with a phenomonological view that question the meaning and based on the relations of individuals with time, space and past is used. Face-to-face interviews are conducted with forty-six people selected from Ankara and İzmir.

As a result of the research, it is seen that the subject-centered family is built around the world's own sense within the individual's kinship system; changes in age and marital status play a role in these boundaries; it has been determined that the definitions of "your family" and "my family" have turned individuals into individuals within the concept of "our family" in the social construction process, along with their everyday life experiences.

Keywords: Family, Meaning of Family, Family Members, Family Relations, Kinship, Social Constructionism.

1. GİRİŞ

Ailenin nasıl tanımlanacağı, bu işlem yapılırken ne tür bir tanımlama stratejisi izleneceği ve sonuçta ulaşılan tanım ile gerçeklikte var olan özneye özgü aile tanımları arasındaki mutabakatın nasıl sağlanacağı veya çelişkilerin nasıl giderileceği önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Söz konusu sorunu birey açısından irdeleyen bu araştırma, özne merkezli bir yaklaşımla incelendiğinde, ailenin sosyolojik araştırmalarda araştırmacı merkezli tanımlamaların ima ettiklerinden daha farklı bir mahiyet arz ettiğini iddia etmektedir. Ampirik verilerden hareketle ifade edildiğinde bu fark esas olarak iki temel başlık altında toplanabilir. İlk olarak, aile, bireyin gerçek veya tasavvuri akrabalık sistemi içerisinde ve fakat kendisini merkez veya atıf noktası olarak, yaşı, medeni durumu, kendi hayat görüşü, dünya algısı, yaşadığı çevre ile etkileşim halinde inşa ettiği özel bir toplumsal yakınlık alanıdır. Bu alan, sosyal olarak karşılıklı ilişkiler ve değerler üzerine inşa edilen bir yapı olup içerisinde grup dinamiklerini barındırmakla birlikte sadece küçük grup sosyolojisi içerisinde irdelenebilecek durumda da değildir. İkinci olarak, aile kavramı, hane halkından farklı olarak, özneler tarafından kimi zaman sadece yaşayan üyeleri değil, hayatta olmayanları da içerecek şekilde tanımlanmakta ve bu yönüyle bir refah birimi yahut üretim, tüketim veya üreme birimi olarak tanımlanmaktan daha farklı bir anlama sahip görünmektedir.

Araştırmada yöntem olarak seçilen fenomenoloji duyuların bize sağladığı tekil varlıkları incelemeyi amaçlar. Her bir nesnenin özü ile ilgilenir. Her nesne kendisini nesne yapan ve doğrudan kavranan bir öz taşıyıcıdır. İnsan bu öze "özü görme" dediği deneyimle ulaşır. Örneğin; insan denildiğinde, duyularla kavradığımız zenci, kadın, erkek genç vb. tek tek insanı değil, düşüncel olarak kavradığımız "insan" özünü kavrarız. Dolayısıyla aile denildiğinde algılanan özü ortaya çıkarmak için mülakat yapılan her bireyin bu kavramdan ne anladığı, bu kavramın içine kimleri dâhil ettiği, bu esnada kullandığı ifade ve tanımlar holistik bir bakış açısıyla irdelenmiştir.

Araştırmanın ilgilendiği temel kuramsal sorun olan ailenin tanımlanma stratejisini irdelemek adına aşağıda öncelikle sosyoloji literatüründe ailenin nasıl tanımlandığı ve fenomenolojik bir yaklaşımla ele alınmak istendiğinde ailenin nasıl ele alınması gerektiği konusundaki tartışma ve yaklaşımlar ana hatları ile incelenecek, ardından da bu çalışmaya temel oluşturan araştırmanın yöntemi ve bulguları sunulacaktır.

2. SOSYOLOJİK TARTIŞMALARDA AİLE TANIMLARI VE AİLEYE YAKLAŞIMLAR

Sosyologlar ve tarihçiler aileyi bir birim olarak ele alarak onu oluşturan bireylerin benzer şartları, kaynakları ve olanakları paylaştıklarını varsayımlardır (Gittins, 2011, 15). Canatan (2013, 63)'a göre, literatürdeki aile tanımlarını çeşitlilikten ve kültürel farklılıklardan dolayı analitik ve sentetik tanımlar olarak iki grupta incelemek mümkündür. Stockard (2002, 42) ise aile tanımları ile ilgili olarak beş noktaya dikkat çekmektedir. Birincisi bütün gruplar çift taraflı olarak (yani hem anne hem de baba tarafından) bağlarını sürdürmez. İkinci olarak eş sayısı dahil ailenin nasıl oluştuğu farklılaşırken, üçüncü olarak da eş seçiminde tanınan haklar konusu toplumlara göre değişmektedir. Dördüncü olarak evlilik yaşı farklılaşmakta olup son olarak da evlilik sonrası yaşanan hane çeşitlenmektedir.

Aile hayatının tüm dünyada bir takım ortak özelliklere sahip olduğu bilinmekle birlikte Goody (2004), bunları dört ana başlık altında toplamaktadır. İlk olarak, tarihte ailenin önemli olmadığı hiçbir insan topluluğu bulunmamaktadır. İkinci olarak ailenin yasal olarak tekeşli olmadığı durumlarda bile genellikle uygulamada tek eşlidir ve yeniden üretim birimi olarak küçüktür. Üçüncü olarak, her iki ebeveyn aracılığıyla ortak kan (ikili) ilişkileri kabul edilmektedir. Son olarak, hiçbir toplumda anne (veya baba) ile çocuk arasındaki ilişki, bazı ideolojik çevrelerde bu ilişkiler önemsiz gibi gösterilse de duygusal ve yasal olarak önemsiz değildir (Goody, 2004, 6-7). Gittins'e göre, son zamanlara kadar işlevsel tanımların hâkimiyeti altında olan aile, temelde dört işlevi yerine getirmektedir: beraber yaşama, ekonomik işbirliği, cinsellik ve üreme (Gittins, 2011, 31-42).

İşlevlerden ilki olan beraber yaşama, aile olmanın bir şartı değildir. Örneğin Mead, Samoan çocuklarının hangi ailede yaşayacaklarına karar verdiklerini saptamıştır (Mead, 1971, 58). Özellikle günümüz toplumlarında bakıldığında uzayan iş saatleri, uluslararası çalışmak durumunda kalan ebeveynlerden kaynaklı sadece kısa bir süre hanehalkı oluşturan ya da oluşturmayan aileler bulunmaktadır. Kocanın asker olduğu, gezici pazarlamacılık yaptığı, ebeveynlerden birinin değişik periyotlarda yurt dışına gitmek zorunda kaldığı ailelerde tüm bireylerin bir arada bulunma süreleri ve sıklığı azalmaktadır. Çocuklarını yatılı okula gönderen dolayısıyla da yılın sadece dörtte biri gibi bir zamanı ebeveynleri ile geçiren çocukların bulunduğu aileler de olabilmektedir. Gutman, ABD'deki birçok siyahi ailenin; Gonzales de Karayipler'deki ailelerin yaygın bir kesiminin bu şekilde olduğunu ortaya koymuştur (Gutman, 1976, 128 ve Gonzales, 1965, 79). İnsanlar beraber yaşamasalar da kendilerini bir aile olarak tanımlayabilirler veya kendilerini bir aile saymadan birlikte yaşayabilirler (Gittins, 2011, 82). Diğer yandan hükümlü ve tutuklular, Goffman'ın toplu kurumlar (total institutions) olarak belirttiği mekânlarda ikamet edenler, aynı çatı altında yer ve uyurlar ama kendilerini bir aile olarak görmezler (Gittins, 2011, 82-83). Dolayısıyla beraber yaşamak işlevi aileyi tanımlamak için bir kıstas olamaz.

Ekonomik işbirliği, aileyi tanımlayan diğer bir unsur olarak düşünülse de aslında içerisinde pek çok ifadeyi ve anlamı barındıran bir terimdir. Evde yapılan son derece basit işlerden yüksek beceri ve işbölümü gerektiren mesleklere kadar geniş bir yelpazeyi içerir. Ekonomik işbirliği, bireyler arasında herhangi bir biyolojik ya da sosyolojik bağlantıdan ziyade görev dağılımına ihtiyaç duyar. Aile içinde pek çok ekonomik ilişki görülebilir ve kabul edilebilir bir durumdur. Fakat bunu sadece aile üzerinden değerlendirmek ve aile ile ilişkilendirmek doğru bir tespit olarak gözükmemektedir. Goody (2004, 191)'e göre, aile bir üretim birimi olmaktan çıkarak ekonomik işlevini kaybetmiştir. Bu ister kırsal, isterse endüstriyel aile olarak tabir edilsin tüm ailelerin başına gelen bir değişim olmuştur.

Aileyi tanımlayan üçüncü bir unsur olarak ifade edilen cinsellik, sadece ailelere özgü bir olgu olmadığı gibi gündelik hayatın içerisinde pek çok farklı biçimde ortaya çıkabilmektedir. Geçmişte cinsellik ile kastedilen şeyin aileyi oluşturan ebeveynlerin farklı cinsiyette (heteroseksüel) olması gerektiği gibi yaygın bir inanış mevcut olsa da son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde homoseksüel evlilikleri de görmek mümkündür. Özellikle katı bireyciliğin ve cinsel serbestliğin (örneğin eşcinselliğin yaygınlaşması); ya da başka bir ifadeyle aileye alternatif birlikte yaşam biçimlerinin (Goody, 2004, 202) güdümünde oluşan toplumsal atmosfer, ailenin cinsellik işlevindeki tekelliğine son vermiştir.

Aileyi meydana getirdiği düşünülen dördüncü ve son unsur olan üreme, biyolojik bağların önemine dikkat çeken aile tanımlarını akla getirmektedir. Biyolojik ebeveynler, sosyolojik anlamda çocuğun en güçlü bağlarla bağlı olması gerektiği ve "gerçek" ebeveynler olarak düşünülmektedir. Aslında aileler sayesinde ebeveynliğin bilindir kılınması, özellikle Batı toplumlarında bireylere sosyo-ekonomik olarak statü vermek ya da tabakalaştırmayı kolaylaştırmak için kullanılan bir stratejidir. Aile, derin bir toplumsal değişimin odağıdır, ancak aile kurumunun önceden belirlenmiş biçimlerinden gelen değerlerle doyurulmuştur (Giddens, 2013, 127).

Bunun yanı sıra aile ve akrabalık sisteminin biyolojik temelli olmadığına inanan ve bu temel mevcut olmadan da birbirlerini akraba olarak kabul edenler olduğunu belirten araştırmacılar da mevcuttur. Rapp (1980, 38)'ın belirttiği üzere Liebow, Stack ve Ladner, tasavvuri (fictive) akrabalığı, arkadaşlığın aileye dönüşmesi olarak tarif etmişlerdir. Aile bağları arkadaşlıktan daha güvenilir sayıldığından "kardeş" veya "kuzen" olmak ilişkinin bağını kuvvetlendirmektedir ve kişileri birbirine karşı sorumlu kılmaktadır. Tasavvuri akrabalık ciddi bir ilişki olup nesnel bağların öznel bir bağlama dönüşme sürecini ifade etmektedir (Rapp, 1980, 42). Son zamanlarda bazı antropologlar da akrabalığın bir anlam ve sembol sisteminden başka bir şey olmadığını beyan etmektedirler (Pasternak ve diğerleri, 1997, 171; Stone, 2000,

89). Dolayısıyla akrabalık biyolojik bir bağlamdan bağımsız sosyal bir tanım ve tarif mekanizması olarak gelişmiştir.

Üreme bağlamında ele alındığında kardeşlik, aynı anne ve babaya sahip değildir. Bunun yanı sıra sadece tek ortak ebeveyne sahip olunan durumlarda da kardeşlik bağı olduğu pek çok toplumda kabul görmektedir. Ayrıca kan kardeşi, sütkardeşi gibi tasavvuri akrabalık uygulamalarına bakıldığında kardeşlik için de biyolojik bağların yanı sıra sosyal bağların da gerekli olduğu görülecektir.

Aile, işlevselci bakış açısının aksine tıpkı akrabalık gibi bir anlamlar ve simgeler dizisidir. Aileyi anlamak için onun toplumsal işlevlerinden ziyade sosyal olarak nasıl inşa edildiğini araştırmak daha olumlu bir strateji olacaktır. Aile ile ilgili çalışmaların çoğunluğu, temel aile veya resmî söylemde dile getirilen aile tanımlamalarına uyan aileyi baz aldığı için, kan ve akrabalık bağı olmayan aile oluşumları çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bu konuya sosyal inşacı bir bakış açısı ile yaklaşıldığında ve aileyi oluşturan öğelerin kan ve akrabalık bağları arasında değil, sosyal pratikler ve ilişkiler temelinde şekillendiği düşünüldüğünde, tasavvuri akrabalık (fictive kinship) veya tasavvuri aile (fictive family) kavramları daha iyi idrak edilebilir. Floyd ve Morman (2006, 137) tarafından genetik ve resmî olarak bağlantılı olmayan aile benzeri ilişkiler olarak tanımlanan tasavvuri aile, ailenin sosyolojik olarak inşa edilen bir kurum olduğu varsayımından hareket etmektedir. Galvin ve diğerleri (2004, 48), sosyal inşacı aileyi belirli bir tarihi paylaşan, kendilerini aile olarak düşünen insan ilişkileri ağı olarak tanımlamışlardır.

Sosyal olarak ailenin inşa sürecinde ilk belirleyici etken yaştır. Bireyler yaşlandıkça içinde yaşadıkları birimin kompozisyonu ve yapısı da değişir. Hareven (1982, 203)'in ortaya koyduğu gibi, herhangi bir aile süreç içinde bir seri değişik tipe bürünür. Aileler, büyüyen, çalışan, ölen, çocuk sahibi olan ve taşınan (yani yaşam döngüsünden geçen) bireylerden oluşur. Bu bağlamda bireyler ile aileler arasındaki ilişki kalıplarının sürekli değiştiğini kavramak çok önemlidir (Gittins, 2011, 93).

İkinci etken, karşılıklı etkileşim ve iletişimidir. Her toplum temelinde en uzağından en yakınına kadar binlerce ilişkiyi içerir. İnsanlar, birbirine benzer durumlarla karşılaşmakla birlikte çoğu zaman benzer tepkileri vermeyebilirler. Ailenin ne olduğuna karar verirken ailenin düzeni, aile üyeliği ve ailenin anlamına gündelik hayatın her çeşidinde bakmaya çalışan tartışmaların yıllardır devam ettiği görülmektedir. Karşılıklı etkileşim ve iletişim, gündelik hayat pratiğine etki eden sosyal bir süreç olarak gözlenmelidir.

Aile, tıpkı diğer toplumsal kurumlar ve toplumsal ilişkiler gibi, esas itibarıyla, insanların içinde yaşadıkları toplumsal, tarihsel ve kültürel dünyada birbirlerine karşı olan anlayışlarını, fiili ilişkilerini, değerlerini ve yaşadıkları toplumsal şartları dikkate alarak kendilerinin inşa ettikleri; yeniden ürettikleri; yeniden ve sürekli gözlemleyerek bunun sınırlarını tayin ettikleri bir ilişkiler alanıdır. Aile, aslında tarif edenin gözüne, hayat evresinde bulunduğu zamana (çocuk, genç, yetişkin gibi), paylaştığı etkileşimin şiddet ve derecesine göre değişen bir kavramdır. Aile, yalın olarak ben merkezli bir tanım olmanın çok ötesinde, "özne merkezli", karşılıklı çıkarları gözeterek meydana gelen bir inşa sürecidir. Bir yapı olarak aile, birlikte gösterilen bir emeğin ifadesidir. Bu nedenle ailenin Sayer'in "retroduction" olarak önerdiği, eylemden gerekçelere, oradan da yapılara doğru ilerleyen bir süreç izlenerek incelenmesi gerekir (Sayer, 1992, 107).

3. AİLENİN İNŞASINDA İLİŞKİ AĞLARININ TEMEL BİLEŞENLERİ VE TOPLUMSAL İNŞA KURAMI

Bugün kişisel ilişkiler, evliliğe ve kan bağlarına eskiden daha az bağımlıdır. Merkezi aile çifti ötesindeki bağlar, boşanma, hastalık bağımlılığı, işsizlik, sınır ötesi göç gibi hayatın kritik dönemlerine maruz kalan insanlarda daha fazla önemli olmaktadır (Widmer ve Jallinoja, 2008, 67). Yaşam devresinde bulunulan dönem aile ilişkisini belirlemede anahtar bir role sahiptir. Yaş gençleştikçe daha açık ve değişik aile konfigürasyonları ile karşılaşmaktadır (Wall ve Gouveia, 2014, 142). Bu bağlamda literatür incelendiğinde bu süreç içerisine dahil edilmesi elzem olarak nitelendirilebilecek dört ilişki biçimi göze çarpmaktadır: karı ve koca (ebeveynler), anne, baba ve çocuk (ebeveyn ile çocuk), çocuklar arası (kardeşlik) ve akrabalar.

Ingoldsby'a göre aile her ne kadar birçok biyolojik ve sosyolojik temelli ilişkinin gelişmesine sebep olsa bile asıl olarak karı ve koca yani eşlerden oluşan iki toplumsal konum üzerine kuruludur (Ingoldsby, 2006, 178). Kaufman da eşlerin sosyolojinin araştırma konusu olması gerektiğini, aile ve hanehalkının daha kurgu düzeyinde kaldığını, eşlerin ilişkilerinin günden güne deneyimlenen ve sosyal olarak inşa edilen bir gerçekliğe dayandığını ifade etmektedir (Kaufman, 1992'den aktaran Beşpınar, 2014, 61).

Çocukların toplumsal olarak kurgulandıkları ve sosyalleştikleri ilk yer ailedir. Ayrıca çocukların sosyal dünyaya ilişkin özgül görüşleri ve düşünceleri vardır. Gerek yapılara gerekse dış dünyanın etkilerine maruz kalmalarından dolayı oluşan ortak özellikleri olmakla birlikte her biri ayrı birer öznedir ve aile denilince akla ilk gelen bireylerdir (Özyurt, 2013, 157).

Çocuklar, aileye katılan kardeşleri ile de sosyalleşebilirler. Birbirleri açısından bazen rakip bazen ise dayanacak tek kaynak olarak görülse de kardeşlik, sosyolojik olarak inşa edilebilen bir kavramdır. Duben (2002, 44)'e göre, her ne kadar modern eğitim sistemi kardeşlerin ortaklaşa geçirdiği zamanı azaltsa bile yardımlarda karşılık beklentisi, ebeveynlerle çocuklar arasındakine nazaran kardeşler arasında daha yüksektir.

Akrabalık üzerine yapılan hem antropolojik hem de sosyolojik araştırmalar, insanların gerek akrabalarıyla gerekse akraba kadar yakın olarak tanımladıkları insanlar ile karmaşık ilişkilere sahip olduğunu göstermiştir (Weeks, 2001, 96, Hicks, 2011, 31). Geleneksel sosyoloji ve antropoloji teorilerine göre aile ve akrabalık nesil ve bağlaşma, biyolojik bağ ile evlilik paradigmaları üzerine kurulmuştur. Duben (2002, 58)'in de ifade ettiği üzere akrabalık evlilik akdi ile iki başlı bir hale dönüşmektedir. Özbay (2014, 77), Türkiye'nin Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2006 ve 2011 verilerine dayanarak aile ve akrabalık ilişkilerinin sürdüğüne dair önemli bulgular saptamıştır. 2011 verilerine göre akrabalar için görüşme sıklığı "hiç, seyrek, sık" ölçeği dikkate alındığında, anne-baba için %49,8; kardeşler için %46,1; çocuklar için %66,9; kayınvalide-kayınpeder için %44,5; büyükanne-büyükbaba için %31,7; amca/hala/teyze/dayı için %23,7 seviyesinde

"sık" olarak ifade edilmiştir. Eşlik, biyolojik evlatlık, soy, sülale gibi yakınlık mekanizması üzerine kurulu teoriler, tanıdıklık, arkadaşlık ve hala, amca, kuzen gibi uzayan akrabalık bağlarının önemine dikkat çekmekte ve bunlar üzerine odaklanmaktadır (Allan, 2008, 83; Morgan, 2010, 150).

Toplumsal inşacı bakış açısında insanların kendilerini nasıl tanımladığı, açıkladığı veya kendileri de dahil yaşadıkları dünyayı nasıl gördükleri önem kazanır. Bu bakış açısına göre ilişkiler iletişim içerisinde inşa edilir (Baxter, 2004, 17). *Anlam*, birliktelikler, *iletişim ve karşılıklı etkileşim* ile gerçek kimliğine bürünür. Aksi takdirde, kişisel bir görüş, yalın bir tümce veya sadece bakanın gözünde bir olgu olarak ifade edilebilir. Steedman (1991, 55), anlamın boşlukta karşılıklı iletişim içerisinde bulunanlar arasında inşa edildiğini ifade etmektedirler. Gergen (1999, 101)'e ve Goffman (1959, 62)'a göre anlam, iletişime geçenler tarafından inşa edilir. Anlam, katılımcıların karşılaştıkları bireyler farklı özel ortak ağzlar (jargonlar) geliştirmeleri ile şekillendirilir.

Berger ve Kellner (1971, 28), bu nedenle sosyal dünyanın inşasının tahmin edicisi olarak *dil* üzerine odaklanmışlardır. Toplumsal inşanın çimentosu ve tuğlası dildir. Goody (2013, 27)'e göre dil, bireyler arası etkileşimin bir aracı, kültürün gelişiminde temel dayanak ve öğrenilmiş davranışların bir nesilden diğerine aktarılma yoludur. Burr (2003, 42)'e göre duygu, düşünce ve davranışların kendisi dilin bir işlevidir. Dilin bu inşayı gerçekleştirebilmesi için insanlar arasında alışverişe tabi olması; konuşma, yazı, haberleşme yoluyla etkileşime girmesi gerekir. Eğer dil düşüncemizin yapısını ve içeriğini sağlıyorsa, nesnelere birbirimize sunumlarımız ve sunum pratiklerimiz önem arz etmektedir.

Dilin ete kemiğe bürünmüş hali olan konuşmalar, insan ilişkilerinin anlamlı birer yapıya dönüşmesine neden olur. Berger ve Luckmann (1991, 72)'in ifadesiyle *konuşma*, gerçekliğin tabaka tabaka inşasının en önemli aracıdır. Gergen (1999, 113)'e göre bağlamdaki kişiler, anın inşa edilmiş gerçekliği olurlar. Yeni diyaloglar ve diğerleriyle devam eden etkileşim yeni gerçeklikleri uyandırır. Devam eden diyalog, inşa

edilmiş ve edilmekte olan anlam ile birlikte gündelik hayatın doğaçlama yazılmış drama tadındaki senaryosuna döner.

Dolayısıyla daha önceden inşa edilmiş anlamlar dizelerine tabi olduğumuz gibi kendi kimliğimizle anlamların yeniden üretim süreçlerine de müdahil oluruz. Burr (2003, 68)'in de ifade ettiği üzere, insanlar, etraflarıyla ilişkiye girdikçe bu anlam inşa sürecine katılırlar. Bireyin dünyaya gelmesinden ziyade konuşmaya başlaması, taleplerini dile getirmesi, söylenenleri anlaması ve idrak etmesi sürecin bir parçası olması ile neticelenir.

Aile, yalın bir birliktelikten ziyade kişinin yaşamının tüm evrelerinde farklı nitelik ve nicelikte tezahür edebilecek, doğumundan ölümüne kadar insanın ortak paylaşım, etkileşim ve karşılıklı iletişimi ile şekillenen bir olgudur. Literatürde ailenin sosyolojik olarak inşa edildiği düşüncesiyle yola çıkan çalışmalar aile ile ilgili düşünce, simge ve gündelik hayatın terminolojisini anlamaya yönelmiştir (Bernardes, 1993, 45; Gubrium ve Holstein, 1993, 221; Rosenblatt, 1994, 84). Burr (2003, 32)'in de ifade ettiği üzere, öncelikle şu soruyu yönelterek işe başlamak gerekmektedir: Çok sayıda ve birbiriyle rekabet halindeki gündelik hayatın yorumlamalarında aile nasıl tanımlanır ve deneyimlenir?

Gubrium ve Holstein'e göre, alışageldik aile formu kısır döngüsüne bir başkaldırı olarak aileye yapısal olarak ziyade karşılıklı iletişim ve etkileşim ekseninde bakılmaya başlanmıştır (Gubrium ve Holstein, 1990, 59). Morgan (1996, 44)'a göre, aile gündelik hayat pratikleri içerisinde anlamını bulan ve gün be gün icra edilen eylemler ile aile olarak yapılan (doing family) bir kavramdır. Aileler gösterildiği kadar yapılmaktadır (Finch, 2007, 63). Bourdieu (1996, 172)'ya göre aile olarak bilinen ve güvenilen şey aslında tutarsız bir inşadır. Yine Bernardes (1985, 35)'e göre, aile yaşantısı içerisinde gerçekliğin sosyal olarak inşası bize, anne ve babamızla, kardeşlerimizle, eşimizle, çocuklarımızla ve akrabalarımızla olan en temel ilişkilerimizin inşasında yardım ederken; aile yaşantısı, kişisel ilişkilerimizi geliştirme bağlamında gerekli altyapıyı sağlar.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KATILIMCILARIN BAZI TEMEL SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Türkiye'de aile araştırmalarında her zaman olmasa da daha çok nicel yöntemlerin uygulandığını söylemek pek abartılı sayılmaz. Survey tekniği uygulanarak elde edilen verilerin bulgularda yeknesaklığı ve sistemliliği sağlama açısından önemli avantajları bulunmaktadır. Fakat aynı şekilde geçerlilik ve yorumlama açısından da bir takım sorunları beraberinde getirmektedir (Canatan, 2013, 28). Bu nedenle yöntem olarak nitel araştırma benimsenmiş; veri analizi için Creswell (2015, 180)'in de ifade ettiği gibi verilerin hazırlanmasını ve düzenlenmesini, sonra verileri kodlamayı ve kodların bir araya getirilmesiyle temalara indirgenmeyi ve son olarak veriyi şekiller, tablolar veya bir tartışma halinde sunulmasını içeren bir süreç uygulanmıştır.

Bu araştırmada nitel yöntemin metodolojisi ile birlikte "gerçek nedir?" sorusuna cevap arayan fenomenolojik perspektif kullanılmıştır. Fenomenolojik bakış açısına göre (Giorgi ve Giorgi, 2003, 27), tek bir gerçeklik yoktur; gerçeklik kişisel algılamalara dayanır ve zamanla değişebilir. Araştırmada bireylerin zaman, yer ve yaşanmışlıkları olan ilişkileri temelinde gelişen ve aile denilince akla gelen anlam ile bu anlamın içerisine dahil edilen bireyler sorgulanmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımda, araştırmacı bireylerin dış dünyayı kendi varsallığında nasıl değerlendirdiğini anlamaya çalışır. Araştırmacı, dünyanın onun gözleriyle nasıl görüldüğünü, kullandığı kelimelerinin onun zihninde hangi düşüncenin vücut bulmuş hali olduğunu sezinlemek için uğraşır.

Fenomenolojide hem bildiklerimiz hem de gerçeklik dışta bırakılarak, bilginin nasıl ve hangi süreçlerde oluştuğu anlaşılmaya çalışılır. Fenomenoloji bu noktada özgün yöntemsel iki temel kategori geliştirir: *askıya alma* ve *fenomenolojik indirgeme*. Bunlar, kısaca belirtilecek olursa, bir yandan verilmiş öğelerin, yani dış görünümünün dışta bırakılmasını ve öte yandan da, bilimsel ya da mantıksal her tür yargıların ve çıkarımların dışta bırakılmasını ifade ederler. Bu nedenle araştırmada, sosyolojide genel kabul görmüş aile tanımları dışarıda bırakılarak *fenomenolojik indirgeme*, katılımcılar ile etkileşime geçip onların

özündeki aile tanımına ulaşma yoluyla da *askıya alma* gerçekleştirilmiştir. Anlam ve atıf ilişkilerine bakılarak ifadelerdeki yineleme, tekrar ve kuvvet derecesi üzerinden, görüşülen şahıslar ile birlikte müşterek ve farklı gündelik deneyimleri dâhilinde çözümlenmeler yapılmıştır.

Araştırmanın ana problemi ailenin özne merkezli olarak nasıl tanımlandığını ve bu tanımın içerisine kimlerin dahil edildiğini tespit etmektir. Bu ana sorun etrafında araştırmanın cevabını aradığı destekleyici sorular şunlardır: Bu ilişkilerin sınırlarını kimler, kimler ile birlikte, nasıl ve hangi durumlarda çizmekte? Akrabalık sisteminde anne, baba, kardeş gibi spesifik ve biyolojik unsurlar var olmakla birlikte, kişinin aile algısı içerisine bunların hangileri dahil edilmekte? “Senin ailen” ne anlama gelmekte? “Benim ailem” ne anlama gelmekte? “Bizim ailemiz” ne anlama gelmekte?

Fenomenolojik araştırmalarda bir kişiden (Dukes, 1984, 161) 325 kişiye (Polkinghore, 1989, 134) kadar genişleyen çalışma kümeleri mevcut olmakla birlikte Sanders (1982, 356)'in de ifade ettiği üzere, araştırmacının unutmaması gereken nokta örneklem hacminin büyük olmasının daha fazla bilgi elde etmeyi sağlamadığıdır. Bu araştırmada Miles ve Huberman'ın (1994, 28) yapmış olduğu örnekleme stratejilerinden "amaçlı tabakalandırma" örnekleme türü kullanılmıştır. Bu türde, kuramsal çerçeve temelinde aralarında farklılık olduğu varsayılan sosyal tabakalar alt gruplar olarak tasavvur edilmiş; böylelikle aralarında yapılacak karşılaştırmalar için daha kolay bir zemin tasarlanmıştır. İlave olarak tesadüfi olmayan bir örnekleme yapılarak yaş ve yerleşim yerine uygun katılımcı seçme amacı güdülmüştür. Ailenin sosyolojik olarak inşasında ayırt edici etkenler olarak düşünülen bireyin hayatına devam ettiği ve kültürel mirasına ortak olduğu ikamet yeri ile yaşın her iki eksene konulduğu 3X3'lük bir örneklem tablosu tasarlanmıştır. Birbiri ile çakışan her kutucuk için beş katılımcı ile mülakat yapılması hedeflenmiş (9X5=45) ve toplam kırk altı kişi ile mülakat yapılmış; böylelikle kuram ekseninde tasavvuri olarak ayrılmış grupların anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığına bakılarak bir takım yordamalarda bulunulmuştur.

Yerleşim yeri olarak köy, yeni kent (bir veya daha fazla nesil önce kente göçmüş) ve kent şeklinde belirtilen bir ayırım yapılmıştır. Türkiye'de modern, kapitalist topluma özgü bir sınıf tabakalaşması temayüz etmiş olmakla birlikte köy ve kent ayrımı çok önemli bir statü bölünmesine işaret etmektedir ve kendi içinde kısmi oranda sınıf bölünmelerini de temsil etmektedir. Bu konuda yapılan aile araştırmaları da bu varsayımı destekler nitelikte bulgular sunmakta ve ailenin köy ve kentlerde farklı özellikler sergilediğine işaret etmektedir (Yasa, 1970, 120-135; Şahinkaya, 1960, 98-117). Genç, orta ve yaşlı ayrımının sınırlarını çizebilmek için 2015 yılı adrese dayalı nüfus sistemi verilerinden faydalanılmıştır.²

Bu araştırmada da araştırma sorularının en kullanışlı bilgiyle cevaplandırılabilmesi ve gözlem imkânı sağladığı için yüz yüze mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Mülakat esnasında katılımcıların heyecanlarını artırmamak, olgunun ve öznelerin doğasını bozmamak adına kayıt cihazı olarak cep telefonu kullanılmıştır. Bireyler değerlendirilirken empati ve vücut dili üzerinde durulmuş, gözlemler mülakat sonrası not edilerek analiz aşamasında kullanılmıştır.

Verilerin yazıya geçirilmesi ve kodlanması esnasında kendisiyle mülakat yapılan her bir bireye bir takma isim verilmiştir. Katılımcılardan en küçük olan 18, en büyük olan ise 74 yaşındadır. Katılımcıların 34'ü erkek, 12'si ise kadındır. Katılımcılar Ankara ve İzmir'in şehir merkezi ile kırsalından seçilmiştir. Bu yerlerin seçilmesinde sadece araştırmacının katılımcılara kolay ulaşma imkânı göz önüne alınmıştır.

Katılımcılar ile yapılan ve ses kaydı altına alınan mülakatlar Maxqda 12 (Release 12.0.3) programı marifetiyle irdelenmiş, tema ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Tema ve içerik analizi yapılırken seçilen başlıklar, kuramsal ve analitik çerçeve bölümü irdelenirken saptanan kavramlar doğrultusunda oluşturulmuştur.

² <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507>, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:21507, 28 Ocak 2016.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1. Aile Tanımından Ne Anlaşıldığı

Katılımcıların aileden ne anladığı yerleşim yeri temelinde analiz edildiğinde, köyde oturanların genel olarak içerisinde anne, baba ve çocuklar gibi kan bağı olan insanların bir arada yaşadığı, huzur ve mutluluk olan bir mekânı tarif ettikleri görülmektedir.

Anne, baba, eş, çocukların aynı çatı altında bir arada oturması. (Ökten, köylü, orta yaşlı)

Aile kan bağıdır, birlikteliktir. Çoluk, çocuk bir arada sıcak bir yuvadır. (Pars, köylü, orta yaşlı)

İnsanın sığındığı, yemek yediği, barındığı yer. (Yalman, köylü, genç)

Aile, iki kişinin bir yuva kurduğu, çoluk çocuğa karıştığı, çocukların yuvalarını kurduğu bir şey.
(Elvan, köylü, yaşlı)

Yeni kentli kesimin aile tanımlarında kan bağının, anne, baba ve çocuklardan oluşan birlikteliğin devam ettiği görülmekle birlikte ilave olarak sevgi, saygı, sorumluluk, yardımlaşma ve dayanışma gibi etkenlere de rastlanılmaktadır. Kırsal kesimde yakın ilişkilere alışmış olan insanlar göçle birlikte kentin karmaşıklığı ve yoğun temposu ile karşılaştıklarında sendelemektedirler. Dolayısıyla yeni geldikleri bu ortam onları daha fazla karşılıklı destek ihtiyacına ve sorumluluk altına girmeye maruz bırakmaktadır.

Aile yani birlik, beraberlik, sevgi, saygı, eşitlik, insan olarak görüyorum. (İlgar, yeni kentli, yaşlı)

Saygı ve sevgiyi anlıyorum. Birlikte bir güven ortamı. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Kentli katılımcılar ise daha çok anne, baba ve çocuklardan oluşan bir aile biçimin, ifade etmektedirler. Bireyin medeni durumuyla ilintili olarak bunu aynı hanede oturmasalar dahi kardeşlerin de ilave olabildiği bir birliktelik olarak gören söylemlere de rastlanılmaktadır.

Anne, baba, kardeş, eş... (Ferah, kentli, genç)

Aile denilince yuva kavramı aklıma geliyor. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bir grup insan.

(Verim, kentli, yaşlı)

Anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileyi anlıyorum. (Begüm, kentli, orta yaşlı)

Benim için aile eşim ve çocuklarım. En önemlisi onlar. (Kardelen, kentli, genç)

Dolayısıyla öznelerin benzer sosyo-demografik özellikler göstermesi aile tanımlarının örtüşmesini gerektirmez. Kimi kardeşini aile üyesi sayarken, kimi saymayabilir. Öznenin kavrama verdiği anlam farklı damarlardan beslenerek meydana gelmektedir. Burada gündelik hayata dair deneyimler, özneleri değişik bakış açılarına yöneltmektedir.

5.2. Aile Tanımına Dahil Edilenler Bireyler

Katılımcıların aileden ne anladıkları aslında onların zihinsel haritalarında konumlandıkları ideal aile tanımında tarif ettikleri kişileri beyan etmektedir. Bunun yanında kişilerin gündelik hayat deneyimlerine eklemiş ve fiili aile tanımlarını gösteren ayrı bir kavram daha mevcuttur ki bu kişinin sosyal olarak inşa ettiği ve yaşam sürecinde değişiklikler gösteren ailesidir. Bunu anlamak için katılımcıların hangi bireyleri aile tanımını içerisine dahil ettikleri sorulmuş ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir. Tablo 1'de görüleceği üzere, Yasa (1953, 156)'nın Hasanoğlan çalışmasında da vurguladığı gibi, aile denilince önce akla eş, yani çocukların anası gelmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%78'i) aile üyelerinde eş saymaktadır. Eşini aile üyesi saymayanların %70'i (on katılımcıdan yedisi) ise bekar. Çocuğunu aile üyesi saymayanların %53,3'ü (on beş katılımcıdan sekizi) bekar. Dolayısıyla bu verilerden Hasanoğlan çalışmasında da olduğu gibi günümüzde de aileyi aile yapan ilk unsurun eş olarak algılandığı görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Hangi Bireyleri Aile Üyesi Olarak Algılamakta Olduğu Tablosu

Takma Adı	Yerleşim Yeri	Hangi Bireyleri Aile Üyesi Olarak Algılamakta											
		Eş		Anne		Baba		Çocuk/lar		Kardeş/ler		Akrabalar	
		Hane		Hane		Hane		Hane		Hane		Hane	
		A	F	A	F	A	F	A	F	A	F	A	F
Ayhan	Kö			+		+				+			+
Ahmet	Kö	+											
Aktan	K	+						+					
Armağan	YK									+		+	
Aygün	YK	+			+		+				+		
Bahadır	K	+			+		+	+					
Caner	K	+						+					
Davut	K			+		+							
Ekrem	K	+		+		+					+		
Ferah	YK	+			+		+				+		
Galip	K	+						+					
Hakkı	YK	+							+				
İlgar	Kö	+			+		+	+			+		+
İnanç	YK	+			+		+	+					
İskender	K	+							+				
Kıvanç	YK	+			+		+		+				
Levent	YK				+		+		+		+		
Melih	Kö				+		+				+		
Nedim	Kö						+		+		+		
Ogün	Kö	+							+				
Ökten	Kö	+		+		+			+				
Poyraz#	Kö	+											
Pars	YK	+		+		+		+					
Rüzgar#	K	+											
Sancak	K								+				
Şahin	Kö			+		+		+					
Tayfun	K	+			+		+		+				
Ufuk	Kö			+		+				+			+
Ünal	Kö	+			+		+	+			+		
Verim	YK	+							+				
Volkan	K	+			+		+	+			+		
Yalman	YK			+		+				+		+	
Yamaç	K	+						+					
Zaman#	Kö	+											

Takma Adı	Yerleşim Yeri	Hangi Bireyleri Aile Üyesi Olarak Algılamakta											
		Eş		Anne		Baba		Çocuk/lar		Kardeş/ler		Akrabalar	
		Hane		Hane		Hane		Hane		Hane		Hane	
		A	F	A	F	A	F	A	F	A	F	A	F
Açelya	K	+			+		+	+			+		
Begüm	Kö			+		+				+			
Canan	K	+			+	*		+			+		+
Defne	YK	+						+			+		
Elvan	YK		+	*		+	*		+		+		+
Firuze	YK	+			+		+	+			+		
Gökben	K	+			+		+	+					
Handan	K	+			+		+	+					
İmge	YK	+											
Işıl	K	+			+		+	+			+		
Kardelen	Kö	+			+		+	+			+		
Lamia	YK	+			+		+	+			+		
Toplam		35	1	9	19	9	22	20	11	5	17	2	5
Genel Toplam		36		28		31		31		22		7	

* Vefat

A: Aynı hanede oturuyor

K: Kentli

YK: Yeni Kentli

Çocuğu var

F: Farklı hanede oturuyor

Kö: Köylü

Aile tanımına dahil edilen üyelere baktığımızda, genel olarak kırsal kesimdeki katılımcıların hanehalkı haricindeki bireyleri de, hatta bazen ölmüş olduğu durumlarda bile, aile tanımı içerisine dahil ettikleri görülmüştür. Aileyi bir akrabalık bağı (ki, bu durumu tarif etmek için kullanılan asıl kavram olarak "kan bağı" ifadesi öne çıkmaktadır) olarak gören anlayış hemen hemen bütün katılımcılarda göze çarpmaktadır.

Şu an benim için yengem ve ağabeyim. Yaşasaydı annem, babam ve olduğunda eş ve çocuklar da sayılırdı. (Armağan, köylü, genç)

Anne, baba, evlat, eş. Önce eş geliyor ama anne, baba da var. Onlar vefat etse de onlar aklımızdan çıkmıyor ki onları tabi sayarız. Kan ve hısımlıktan ötürü. (Kıvanç, köylü, yaşlı)

Kardeşler, hanım, çocuklar, hanımın kardeşleri, hanımın anne ve babası. Bunlar kan bağından ve iletişimden dolayı benim ailemdir. (Ünal, köylü, orta yaşlı)

Yeni kentli katılımcılarda kırsal kesim ile örtüşen, aynı hanede birlikte oturulmayan anne, baba ve çocukları da içerisine alan, yaşanmışlıkları ve ortak paylaşımları ön plana çıkaran, kan bağı ile desteklenen bir aile tanımını göze çarpmaktadır.

Anne, baba, beni doğurup büyüten bu günlere getiren aile bireyleri. En çok kan bağı olduğu için.
(Davut, Yeni Kentli, orta yaşlı)

Kendi ailemi, eşimin ailesini de kendim, eşim ve çocuğuma dahil ederim. Kan bağı olduğu için...
Eşimin ailesini hatta kendime daha yakın görüyorum. (Açelya, Yeni Kentli, genç)

Eşim, çocuğumu görmekteyim. Ama yaşadığımız ortamdan dolayı ebeveynlerimizi de aile üyesi olarak görmekteyim. Buna kan ve hısımlık bağı neden oluyor. (Handan, Yeni Kentli, orta yaşlı)

Kentli katılımcıların ifadelerinde diğer gruplarda rastlanmayan bir durum olarak birlikte yaşamak, alışkanlık, beraber paylaşmak hususları dikkat çekmektedir.

Kendi annem ve babam, ablam ve ailesi, kardeşim, amcalarım, dayılarım. Kan bağı var tabii. Ayrıca yakınlık, samimiyet, güvenden dolayı. (Ufuk, kentli, genç)

Eşim, çocuğum ve başım sıkıştığında ablam. Ablam benim dert ortağım ve sırdaşım olduğu için uzakta olsa bile hep ailemin bir parçası olarak kaldı. (Defne, kentli, yaşlı)

Yaş ve medeni durum değerlendirildiğinde, yaş büyüdükçe ve kişinin kendisi veya kardeşi evli hale geldikçe, kardeşlerin aile tanımını haricinde kaldığı görülmektedir.

Ailem, annem, babam, ağabeyim ve bacım. Ha evli iki ablam var. Onlar kocaya gitti. Artık aileden değil. (Şahin, Yeni Kentli, genç)

Bireylerin yaşam mücadelesi ile birlikte, kardeşleri ile olan ilişkilerinin yinelenme derecesinde ve şiddetinde azalmalar meydana gelmektedir. Diğer yandan evlilik ile başlayan süreç sonunda sahip olunan

çocuk ve çocuklar, farklı sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Farklı şehirlerde, aynı şehrin uzak semtlerinde oturma gibi mekânsal ayrılıklar kopuşu hızlandırmaktadır. Aynı husus anne ve baba için de geçerli olabilmekle birlikte anne ve baba, kardeşler ile kıyaslandığında daha farklı ve eşsiz bir konuma sahip görünmektedir. Toplumsal normlar, dinî motifler ve geleneksel bağlar bu olguyu kuvvetlendirecek nitelikler üretmektedir. Ayrıca çocuk-ebeveyn ilişkisi kardeş ilişkisine nazaran daha merkezi bir konuma sahiptir. Her ne kadar yapısal bağlar etrafında şekillenen bir aile ilişkisi ile dünyaya gelmiş olsak da ilerleyen zamanla birlikte, yani yaşlandıkça, kendi referanslarımızı daha çok dikkate aldığımız ve bireysel farklılıklarımızı dahil ettiğimiz bir aile inşa süreci deneyimleriz.

Türkiye'de geçmişle mukayese edildiğinde ölüm oranlarının düşmesi ve doğurganlığın azalması neticesinde yatay akrabalık ilişkileri büyük ölçüde önemini yitirmiştir. Tablo 1'den elde edilen veriler de bu saptamayı doğrulayan sonuçları göstermektedir. Toplamda 46 katılımcıdan sadece 7'si (5'i farklı hanede oturuyor) akrabalarını aile üyesi içinde saymaktadır. Diğer taraftan kardeşlik ilişkisine bakıldığında ise 46 katılımcıdan 22'si (17'si farklı hanede oturuyor) kardeşini aile üyesi olarak tanımlamıştır.

Sonuç olarak bireylerin genel anlamda aileyi de akrabalık sisteminde bir yere koydukları, diğerleri olarak ifade edebileceğimiz farklı hanede oturan akrabaların doğrudan aile üyesi olmadıkları ifade edilse bile değişik zaman ve maksatlarla aile sınırlarının içerisine girebileceği, burada kan veya soy bağının büyük ölçüde önemli bir etken olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

5.3. "Senin Ailen", "Benim Ailem", "Bizim Ailemiz"

Aile içindeki tüm bireylerin "senin ailen", "benim ailem" ve "bizim ailemiz" tabirlerini kullanma durumları ve bu tabirlerden ne anladıkları sorulmuştur. Kırsaldan kente doğru gidildikçe tabirleri kullanma sıklığı artmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu bu tanımları kavga, tartışma ve sinirlilik anında söylenen sözler olarak tarif etmiştir. Gerçek durumda kişilerin aile tanımlamasında betimledikleri bireyler aynı zamanda "bizim ailemiz" tanımındaki şahıslar ile örtüşmektedir. Aslında burada dikkat edilmesi gereken nokta bir

zamanlar var olduğu bilinse de artık "benim ailem" ve "senin ailen" kavramları içerisine gizlenmiş bireylerin sosyal inşa sürecinde "bizim ailemiz" kavramı içerisindeki bireylere dönüşmesidir.

Bu lafları kullanırken samimi değiliz. Dolap çeviriyoruz. Oynadığımızı düşünüyorum. Lafı söylerken kime kızgınsak, kime bir şey anlatmak istiyorsak lafı dolandırarak onu tarif ediyoruz. (Levent, Yeni Kentli, orta yaşlı)

Ciddi bir tartışma olursa ya da esprisine konuşulursa. Yaşadığı olaylar açısından... Ben sadece eşimin benden önceki ile benden sonraki hayatını kıyaslamak açısından baba evinde böyleydi, şimdi böyledir diye... Babam da, kardeşim de yüzde doksan aynı aile bireylerini sayar. (Ferah, kentli, genç)

Aynı kişileri farklı tarif etmek için kullanıyoruz. Özellikle tartışmalar esnasında bu tabirler kullanılıyor tabi. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Duyguların mantığa ağır bastığı hallerde - kızgınlık, sinirlilik vb. - geri plana itilmiş dil yeniden işlevsel hale gelebilmektedir. Katılımcıların sinirlilik anında söylenen sözler olarak tarif ettikleri bu durum aslında buz dağının görünmeyen kesimi olarak tanımlanabilecek ve sosyal çevreden alınan ampirik veriler ile oluşturulan bilişsel haritadaki eski kavramların su yüzüne çıkmasından başka bir şey değildir.

Zihnimiz kavramsal haritamızı inşa ederken her kavramı birbiriyle ilinti derecesine göre konumlandırmaktadır. Dolayısıyla kişi "bizim ailemiz" tabirini inşa ederken doğal olarak öncelikle "benim ailem" tanımından daha sonra da bu aileyi oluşturan diğer bireylerin yani "senin ailen" tanımlarından faydalanmaktadır.

Ben kızıma karşı bir şey söylerken "sizin aile" tabirini kullanıyorum. Ama o kullanmıyor, "bizim aile" tabirini kullanıyor. (Ahmet, Yeni Kentli, yaşlı)

Özne merkezli olarak inşa edilen ailede, her öznenin farklı bireyleri ihtiva eden bir aile tanımı geliştirmesi son derece olağandır. Dolayısıyla her gündelik hayat deneyimi, kişiyi bireysel-toplumsal ikileminde farklı noktalara doğru yönlendirebilmektedir. Kişinin maruz kalacağı içsel ve dışsal etkenler bu sınırların çiziminde ona yardımcı olacaktır.

6. SONUÇ

Bu çalışma ana başlıkları itibariyle dört önemli sonuca işaret etmektedir. İlk olarak, aile, bireyin akrabalık sistemi içerisinde ve kendisini merkez veya atıf noktası olarak, kendi hayat görüşü ve dünya algısı ile etkileşim halinde inşa ettiği özel bir toplumsal yakınlık alanıdır. Bu alan, sosyal olarak karşılıklı ilişkiler ve değerler üzerine inşa edilen bir yapı olup içerisinde grup dinamiklerini barındırmakla birlikte sadece küçük grup sosyolojisi içerisinde irdelenebilecek durumda da değildir.

İkinci olarak, aile, bireyin yaşam döngüsü bağlamında içinde seyahat edilen bir otobüs misali çeşitli duraklarda yolcularını indirip bindiren ama ilerlemesine devam eden bir olgu olarak kavramlaştırılmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, otobüste seyahat eden insanların farklı gözlem ve deneyimleri, farklı özne merkezli hikâyeler oluşturacak; bu hikâyelerin kahramanlarının kesişim kümeleri olduğu gibi birbirinden tamamen bağımsız olarak da cereyan eden olaylar ve anlatılar bulunabilecektir.

Bu iki hususla bağlantılı ve üçüncü bir husus genç yaşta ve bekar olan bireylerin ifadelerinde aile algısı daha çok mekânsal bir öğeye dönüşmüşken, evlilik ve yaşın ilerlemesi ile anlamı mekândan daha ziyade birliktelik ve sıcaklık gibi soyut olgulara doğru evrilmektedir. Gerek kentli gerekse yeni kentli katılımcılarda yaş ilerledikçe üyeleri sayıca kalabalıklaşan ve dolayısıyla toplumsal sınırları genişleyen bir aile tanımlamasına doğru gidilmektedir. Dolayısıyla aile algısında yaş, önemli bir ayırt edici unsur olarak temayüz etmektedir. Aile tanımına vefat etmiş bireyler ile aynı hanehalkından olmayan bireylerin de dahil edilmesi, ailenin hanehalkından farklı olarak algılandığını göstermektedir. Dördüncü olarak, bireylerin "senin", "benim" ve "bizim" aile kavramlarını kullanmaları, aile anlamının inşasının tamamen boşlukta meydana gelmediğini göstermektedir. Kişiler aile tanımını zihinsel haritalarında kurgularken toplumsal olarak daha önceden tasarlanmış ailesel tanımları kullanmaktadır. Öte yandan Özbay (2014, 68)'in eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin daha çok akrabayı aile üyesinden saydıkları şeklindeki iddiasına karşılık bu çalışmanın sonuçları aksi yönde bir eğilimin mevcut olduğuna işaret etmektedir.

Doğal olarak ortada bireyin mensup olduğu tek bir aileden bahsetmek olanaksızdır. Birey aynı zamanda birden fazla aile ile ilişki içerisinde. Burada hangi aileden olduğu bireyin yaşına, medeni durumuna, sosyo-demografik özelliklerine, gündelik hayatı deneyimlemesine, zamana ve mekâna bağlı olarak değişebilir.

Özetle, aile yanlış tanımlandığı veya kavramlaştırıldığı takdirde, bu olguya ilişkin bilimsel tanımlamalar, hem devletin bu birimlere yönelik karar ve tasarruflarını etkilemekte, hem de bireylerin kendi durumlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme açısından bir çerçeve norm oluşturmaktadır. Bu nedenle bu ve buna benzer araştırmalarda elde edilen sonuçların karar vericiler tarafından iyi okunması ve tahlil edilmesi büyük önem arz etmektedir.

SUMMARY

In this study, it is aimed to show how the family as a subject-centered relationship is constructed. An objectively meaningless family has no single definition. Family has a structure that can take its basic self-defining characteristic from the real time and place, anyhow and any wherever through interpreting practice.

A qualitative analysis method with a phenomonological view that question the meaning and based on the relations of individuals with time, space and past is used. Face-to-face interviews are conducted with forty-six people selected from Ankara and İzmir.

This study points to four important results as the main topics. First, the family is an area of special social affinity that the individual builds in the kinship system but in interaction with his or her own vision of life and world perception. It is a structure built on socially mutual relations and values, not within the scope of group dynamics which can only be examined in small group sociology.

Secondly, the family should be conceptualized as a phenomenon in the context of an individual's life cycle like a bus traveling that goes on, but stops at various stops. From this point of view, different observations and experiences of people traveling on the bus will form different subject-centered narratives; there may be events and narratives that occur independently of each other.

A third point linked to these two issues while family sense in the expressions of young and single individuals is more a spatial component, it evolves towards abstract phenomena such as coexistence and warmth through marriage and age progression. By both urban and new urban residents, it has been gone to the definition of a family that becomes crowded and broadens its social borders. Therefore, age in family perception is an important distinguishing factor. The inclusion of individuals who do not belong to the same household as those who have died as a family member indicates that the family is perceived as different from the household.

As fourth, the fact about individuals who use the notions of "your", "my" and "our" family shows that the construction of the meaning of the family does not completely build in blank space. While designing the family definition on the cognitive map, people use socially defined family definitions.

In summary, if the family is misidentified or conceptualized, scientific descriptions of this phenomenon both affect the state's decisions towards these units, and constitute a framework norm in terms of the individual's perception and behavior. For this reason, it is very important that decision makers read and analyze the results obtained in this and similar studies.

KAYNAKÇA

- Allan G. (2008). Flexibility, Friendship and Family. *Journal of Social and Personal Relationship*, 15(1), 1–16.
- Baxter, L. A. (2004). Relationships as Dialogues. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 1–22.
- Berger, P.L. ve Kellner, H. (1971). Marriage and the Construction of Reality: An Exercise in the Microsociology of Knowledge. B.R. Cosin (Ed.). *School and Society: A Sociological Reader*. (23-31). London: Routledge Kegan Paul ve Open University Press.
- Berger, P.L. ve Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality*, Penguin Books, London
- Bernardes, J. (1985). Family Ideology: Identification and Exploration. *Sociological Review*, 33 (2), 275-297.
- Bernardes, J. (1993). Responsibilities in Studying Postmodern Families. *Journal of Family Issues*, 14, 35-49.
- Beşpınar, F. U. (2014). Türkiye’de Evlilik. M. Turğut, S. Feyzioğlu (Ed.). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler içinde* (s. 112-169). İstanbul: Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 07.
- Bourdieu, P. (1996). On the Family as a Realized Category. *Theory, Culture and Society*, 13, 19–26.
- Burr, V. (2003). *Social Constructionism*. New York: Routhledge.
- Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2013). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Creswell, J.W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Duben, A. (2002). *Kent, Aile ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dukes, S. (1984). Phenomonological Methodology in the Human Sciences. *Journal of Religion and Health*, 23(3), 197-203.
- Finch, J. (2007). Displaying Families. *Sociology*, 41 (2), 165–183.

- Floyd, K., ve Morman, M. T. (2006). Introduction: On the Breadth of the Family Experience, K. Floyd and M.T. Morman (Ed.). *Widening the Family Circle: New Research on Family Communication* (p. 11-16). CA: Sage, Thousand Oaks.
- Galvin, K. M., Brommel, B. J., ve Bylund, C. L. (2004). *Family Communication: Cohesion and Change*. New York: Pearson.
- Gergen, K. (1999). *An Invitation to Social Construction*. London: Sage.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanıyor*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Giorgi, A. ve Giorgi, B. (2003). *Phenomenology*. London: Sage Publication.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. NY: Garden City, Anchor.
- Gonzales, S.N. (1965). The Consanguineal Household and Matrilineality. *American Anthropologist*, 67.
- Goody, J. (2004). *Avrupa'da Aile*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Goody, J. (2013). *Yazılı ve Sözel Arasındaki Etkileşim Okur-Yazarlık, Aile, Kültür ve Devlet Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. (1990). *What is Family?*, CA, Mayfield: Mountain View.
- Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. (1993). Family Discourse, Organizational Embeddedness, and Local Enactment. *Journal of Family Issues*, 14, 66-81.
- Gutman, H. (1976). *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750-1925*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hareven, T. (1982). *Family Time and Industrial Time*. New York: Cambridge University Press.
- Hicks, S. (2011). *Lesbian, Gay and Queer Parenting: Families, Intimacies, Genealogies*. Palgrave, Basingstoke.
- Ingoldsby, B.B. (2006). Male Selection and Marriage. *Families in Global and Multicultural Perspective*, 2, 133-146.

- Mead, M. (1971). *Male and Female*. Harmondsworth: Punguin.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods (2nd ed.)*, CA:Sage, Thousand Oaks
- Morgan, D. (1996). *Family Connections: An Introduction to Family Studies*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Morgan D. (2010). *Acquaintances: The Space between Intimates and Strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Özbay, F. (2014). Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri. M. Turğut, S. Feyzioğlu (Ed.). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler* içinde (s. 56-85). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Özyurt, C. (2013). Çocukluk Sosyolojisi. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.). *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 155-180). İstanbul: Açılım Kitap.
- Pasternak, B., Ember, C. R., ve Ember, M. (1997). *Sex, Gender, and Kinship: A Cross-Cultural Perspective*. Upper Saddle River, Prentice Hall, NJ.
- Polkinghore, D. E. (1989). Phenomonological Research Methods. In R.S. Valle ve S. Halling (Ed.), *Existential-Phenomonological Perspectives in Psychology* (p. 41-60). New York: Plenum Press.
- Rapp, R. (1980). Family and Class in Contemporary America: Notes towards an Understanding of Ideology. *Science and Society*, 42.
- Rosenblatt, P. C. (1994). *Metaphors for the Family*. New York: Guilford.
- Sanders, P. (1982). Phenomenology: A New Way of Viewing Organizational Research. *Academy of Management Review*, 7, 353-360.
- Sayer, A. (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*. London and New York: Routledge.
- Steedman, P. (1991). On the Relations between Seeing, Interpreting and Knowing. F. Steier (Ed.). In *Research and Reflexivity* (p. 53–61). CA: Sage, Newbury Park
- Stockard, J. (2002). *Marriage in Culture: Practice and Meaning across Diverse Societies*. New York: Harcourt.

Stone, L. (2000). *Kinship and Gender: An Introduction*. Boulder, Westview, CO.

Şahinkaya, R. (1960). Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerine Farklılıklar Gösterirler. *Türk Yurdu Mecmuası*, 8, 290, 13-15.

Wall, K. ve Gouveia R. (2014). Changing Meaning of Family in Personal Relationships. *Current Sociology*, Vol. 62(3), 352-373.

Weeks, J. (2001). *Same Sex Intimacies: Families of Choice and Other Life Experiments*. Philadelphia, PA: Psychology Press.

Widmer E.D. and Jallinoja R. (Ed.) (2008). *Beyond the Nuclear Family: Families in a Configurational Perspective*. Peter Lang, Bern.

Yasa, İ. (1953). *Hasanoğlan Köyü'nün İçtimai-İktisadi Yapısı*. Ankara: Doğu Matbaası.

Yasa, İ. (1970). Gecekondu Ailesi: Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi. *AÜSBF Dergisi*, 25, 9-18.